

การศึกษาการจัดสอนทฤษฎีศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียน
ที่ใช้แนวทางการศึกษาอลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมีเลีย

นางสาวอัญญา ศาลยาชีวิน

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาหลักสูตร การสอน และเทคโนโลยีการศึกษา
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2548

ISBN 974-53-2300-4

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

A STUDY OF AESTHETIC EDUCATION PROVISION FOR YOUNG CHILDREN IN SCHOOLS
USING WALDORF AND REGGIO EMILIA APPROACHES

Miss Attaya Salyajivin

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Education Program in Early Childhood Education
Department of Curriculum, Instruction, and Educational Technology
Faculty of Education
Chulalongkorn University
Academic Year 2005
ISBN 974-53-2300-4

หัวข้อวิทยานิพนธ์

การศึกษาการจัดสอนทฤษฎีศึกษาลำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนที่ใช้
แนวการศึกษาออลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมิเลีย

โดย

นางสาวอัยยา ศาลยาชีวิน

สาขาวิชา

การศึกษาปฐมวัย

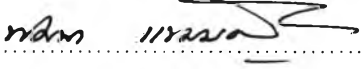
อาจารย์ที่ปรึกษา

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ต้นตวงศ์

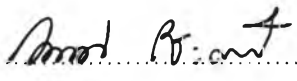
คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็น
ส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารศึกษาศาสตร์

..... คณบดีคณะครุศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร. พุทธิ ศิริบรรณพิทักษ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แชมมณี)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ต้นตวงศ์)

..... กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรวรรณ เหมชะญาติ)

อธยา ศาลยาชีวิน: การศึกษาการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนที่ใช้แนวทางการศึกษา
วอลดอร์ฟและเรกจิโอ เอมีเลีย (A STUDY OF AESTHETIC EDUCATION PROVISION FOR
YOUNG CHILDREN IN SCHOOLS USING WALDORF AND REGGIO EMILIA APPROACHES)
อ.ที่ปรึกษา: ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ต้นติวงศ์. 192 หน้า. ISBN:974-53-2300-4

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้
แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ และเรกจิโอ เอมีเลีย โดยการศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับสุนทรียศึกษาของผู้บริหาร
และครู และแนวทางการประยุกต์ใช้สุนทรียศึกษาในชั้นเรียน ด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมใน
ห้องเรียนที่มีนักเรียนอายุ 4-5 ปี จำนวน 1 ห้องเรียนในแต่ละโรงเรียน ที่เป็นกรณีศึกษา และการสัมภาษณ์แบบ
ปลายเปิดกับผู้บริหารและครู แหล่งข้อมูลได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง จากการสังเกตการจัดสิ่งแวดล้อมชั้นเรียน
และจากการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการกับผู้บริหาร ครูประจำชั้น และครูศิลปะ

ผลการวิจัยพบว่าผู้บริหารและครูของทั้งสองโรงเรียน มีการรับรู้เกี่ยวกับสุนทรียศึกษาแตกต่างกันใน
ส่วนของการบรรยายให้ภาพเกี่ยวกับสุนทรียศึกษา แต่สิ่งสำคัญที่ทำให้การจัดสุนทรียศึกษาของทั้งสองโรงเรียนมี
ความแตกต่างกันคือ ภาพลักษณ์เกี่ยวกับเด็กในฐานะมนุษย์ผู้มีมิติทางจิตวิญญาณ อันมีฐานมาจาก
มนุษยปรัชญาและแนวคิดทางการศึกษาของ Steiner และภาพลักษณ์เกี่ยวกับเด็กในฐานะมนุษย์ผู้มีมิติทาง
สติปัญญาและสังคม อันมีฐานมาจากทางแนวคิดประสบการณ์นิยมของ Dewey และแนวคิดปฏิรังสรรค์นิยม
ของ Vygotsky ซึ่งนำไปสู่ความแตกต่างทางด้านเป้าหมายของศิลปะหรือสุนทรียศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับ
ทฤษฎีศิลปะที่แตกต่างกัน

การจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ ให้
ความสำคัญแก่จิตสำนึกและธรรมชาติของเด็ก ส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้แก่เด็ก ผ่านกระบวนการสร้าง
ภาพในใจ ด้วยกิจกรรมศิลปะที่เลียนแบบความงามในธรรมชาติของความเป็นมนุษย์ จัดสิ่งแวดล้อมที่เป็น
ธรรมชาติ เน้นบรรยากาศที่สงบ ใช้สื่อที่เป็นวัสดุธรรมชาติ ครูมีบทบาทในการเป็นผู้นำกิจกรรม เป็นแบบอย่าง
ของมนุษย์ที่งดงาม และเป็นผู้ปกป้องเด็กจากสิ่งทำลายธรรมชาติของเด็ก

การจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ในโรงเรียนที่ประยุกต์ใช้แนวคิดทางการศึกษาเรกจิโอ เอมีเลีย
ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะให้แก่เด็กผ่านกระบวนการสร้างงานศิลปะ และผลงาน
ศิลปะของเด็ก ที่สื่อสารความคิด ความรู้สึกของเด็กต่อผู้ชม ครูจัดสิ่งแวดล้อมที่กระตุ้นความคิดของเด็ก
ด้วยการจัดแสดงผลงานศิลปะของเด็ก และจัดสื่อการสอนที่หลากหลาย ครูมีบทบาทในการสนทนาซักถามเด็ก
เป็นผู้เรียนรู้ร่วมกับเด็ก ผู้อำนวยการอำนวยความสะดวกในการทำงานศิลปะของเด็ก และสะสมผลงานศิลปะของเด็ก

ภาควิชา หลักสูตร การสอนและเทคโนโลยีการศึกษา
สาขาวิชา การศึกษาปฐมวัย
ปีการศึกษา 2548

ลายมือชื่อนิสิต ฐิติณี ศาลยาชีวิน
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา ฐิติณี ศาลยาชีวิน
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

4583842327 MAJOR EARLY CHILDHOOD EDUCATION

KEY WORD: AESTHETIC/EARLY CHILDHOOD EDUCATION/WALDORF APPROACH AND REGGIO EMILIA APPROACH.

ATTAYA SALYAJIVIN: A STUDY OF AESTHETIC EDUCATION PROVISION FOR YOUNG CHILDREN IN SCHOOLS USING WALDORF AND REGGIO EMILIA

APPROACHES. THESIS ADVISOR : ASSIST. PROF. BOOSBONG TANTIWONG, 192 pp. ISBN 974-53-2300-4

The purpose of this study was to investigate aesthetic education provision for young children in two early childhood schools applying Waldorf approach and Reggio Emilia approach by exploring the administrators' and teachers' perception of aesthetic education and their implementation in classroom settings. Participatory and non- participatory observation of arts and classroom activities in one 4-5 year old classroom at each school and open-ended interviews with the administrators and teachers were conducted. The data sources included documents, observation (field notes, videotapes and audiotapes), classroom artifacts, and formal and informal interviews with administrators, classroom teachers and art teachers.

The findings revealed that the administrators and teachers at each school had different perceptions of aesthetic education leading to very different implementation based on their images of the child as a spiritual being rooted in Steiner's Anthroposophy and educational view or social-intellectual being rooted in Dewey's Progressivism and Vygotsky's Social Constructivism; and different aims of Arts or aesthetic education related to different art theories.

Aesthetic education for young children in the school applying Waldorf approach emphasized the importance of the consciousness and the nature of the child and provided aesthetic experience through the process of building inner pictures, art activities which imitated the beauty of human nature, natural environment, peaceful atmosphere, and use of natural learning materials. The teachers' roles were to lead the activities, be role models and protect the children from whatever would destroy the nature of childhood.

Aesthetic education for young children in the school applying Reggio Emilia's approach emphasized the importance of the child's art creating process and art products that communicated his thought and feeling to the viewers. The teachers provided the environment that stimulated the child's thinking by arranging child art exhibition and a variety of instructional materials. The teachers' roles were to question, discuss, facilitate and take part in learning with the child in art work, and collect child's art.

Department:Curriculum Instruction
and Educational Technology
Field of study:Early Childhood Education
Academic year 2005

Student's signature Attaya Salyajivin
Advisor's signature Boosbong Tantirong
Co-advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความช่วยเหลือเป็นอย่างดีจากผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุษบง ตันติวงศ์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ซึ่งคอยให้คำปรึกษา คำแนะนำ และข้อคิดเห็นต่างๆ ในการวิจัย ด้วยความเอาใจใส่อย่างดีตลอดมา ผู้วิจัยจึงขอขอบพระคุณอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิศนา แหมมณี ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. วรวรรณ เหมชะญาติ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ได้กรุณาให้ข้อคิด คำแนะนำ และตรวจแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ อันเป็นผลให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์และสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 3 ท่าน ได้แก่ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุลักษณ์ ศรีบุรี อาจารย์ ดร.สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์ และอาจารย์อภิสิทธิ์ จรัสชวนะเพท ที่ได้กรุณาสละเวลา ในการตรวจและให้ข้อเสนอแนะเพื่อให้ผลงานวิจัยนี้สมบูรณ์ และขอขอบพระคุณท่านผู้อำนวยการโรงเรียน ที่เป็นกรณีศึกษาทั้งสองโรงเรียน คณาจารย์ทุกท่านที่มีส่วนช่วยเหลือทั้งทางด้าน กำลังกาย กำลังใจ และความอนุเคราะห์ทุกด้านที่มีได้ให้แก่ผู้วิจัยได้ทำงานวิจัยนี้ได้อย่าง ประสพผลสำเร็จ

ท้ายสุดนี้ คือ ขอกราบขอบพระคุณ พ่อ แม่ ที่ได้ให้การสนับสนุนในการศึกษา ทั้งทางด้าน กำลังทรัพย์ และกำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด และขอขอบคุณเพื่อนๆ พี่ๆ และทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้งานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วง รวมถึงคำแนะนำต่างๆ ที่เป็น ประโยชน์ในการดำเนินงานให้แก่ผู้วิจัยเสมอมา และขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ศูนย์บรรณสารสนเทศ ทางการศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ช่วยเหลือด้วยดีตลอดมา อันเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยประสบความสำเร็จในการเรียนครั้งนี้

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญตาราง.....	ญ
สารบัญภาพ.....	ฎ

บทที่

1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของงานวิจัย.....	5
คำถามวิจัย.....	5
ขอบเขตของงานวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	8
สุนทรียศึกษา.....	9
การจัดการศึกษาปฐมวัยตามแนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์และเรกจิโอ เอมีเลีย.....	27
การจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย.....	56
3 วิธีดำเนินการวิจัย.....	69
การกำหนดกรณีศึกษา.....	69
เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	70
เก็บรวบรวมข้อมูล.....	72
วิธีการเข้าถึงข้อมูล.....	78

บทที่	หน้า
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	81
การนำเสนอข้อมูล.....	87
4 การจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนที่ใช้	
แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ และเรกจิโอ เอมีเลีย.....	92
การจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนที่ใช้	
แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ.....	92
การจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนที่ใช้	
แนวคิดทางการศึกษาเรกจิโอ เอมีเลีย.....	120
5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลการจัดสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยในโรงเรียนที่ใช้	
แนวคิดทางการศึกษาวอลดอร์ฟ และเรกจิโอ เอมีเลีย.....	144
6 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	169
สรุปผลการวิจัย.....	171
อภิปรายผล.....	172
ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้.....	176
ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป.....	176
รายการอ้างอิง.....	178
ภาคผนวก.....	187
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	192

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1. สรุปการให้ความหมายเกี่ยวกับความงาม และการกำหนดคุณค่าของศิลปะที่ต่อมนุษย์ตามปรัชญาลัทธิต่างๆ.....	18
2. แสดงการศึกษาเอกสารของแต่ละโรงเรียน.....	74
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล 3 ส่วน สำหรับมาสังเคราะห์และบูรณาการ.....	77
4. กำหนดการเข้าสนามวิจัย.....	78
5. แสดงการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า.....	82
6. แสดงตัวอย่างการวิเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์.....	84
7. แสดงตัวอย่างการเปรียบเทียบข้อมูลการสัมภาษณ์.....	85
8. แสดงการวิเคราะห์ข้อมูลการสังเกต.....	87
9. แสดงการวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูลการสังเกตและการสัมภาษณ์.....	90
10. แสดงกิจกรรมประจำสัปดาห์ของห้องฟ้าใส.....	108
11. แสดงมโนทัศน์เกี่ยวกับสุนทรียศึกษา.....	147
12. แสดงลักษณะประสบการณ์สุนทรียะสำหรับเด็กปฐมวัย.....	151
13. กิจกรรมศิลปะที่ส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะของเด็กปฐมวัย.....	155
14. บทบาทครูในการสนับสนุนสุนทรียศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย.....	158
15. สิ่งแวดล้อม สื่อการสอน และกิจกรรมที่ส่งเสริมประสบการณ์สุนทรียะสำหรับเด็ก....	162
16. การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็ก.....	165

สารบัญญภาพ

ภาพที่	หน้า
1. ครูและเด็กช่วยกันเตรียมของว่าง.....	94
2. การจัดวางผลไม้.....	94
3. ครูและเด็กช่วยกันจัดแจกัน.....	95
4. การจัดแจกันบนโต๊ะอาหาร.....	95
5. ครูและเด็กร้องเพลงและแสดงท่าทางประกอบเพลง.....	97
6. เด็กกำลังปั้นขี้ผึ้ง.....	97
7. ครูและเด็กนำผลงานของตนเอง.....	97
8. ครูกำลังเล่านิทานจากผลงานการปั้น.....	97
9. เด็กกำลังเตรียมสี.....	98
10. ครูกำลังเตรียมกระดาษ.....	98
11. เด็กกำลังแจกพู่กัน.....	98
12. ครูกำลังนำร้องเพลง.....	98
13. เด็กกำลังระบายสีน้ำ.....	98
14. เด็กกำลังวาดภาพระบายสี.....	99
15. การจัดวางสีเทียน.....	99
16. ป้ายประกาศที่ติดกอนุบาล.....	102
17. อาคารอนุบาล.....	103
18. พื้นผิวที่ขรุขระและโครงสร้างที่โค้งมน.....	103
19. การตกแต่งห้องด้วยผ้า.....	105
20. การตกแต่งห้องด้วยรูปทรงธรรมชาติ.....	105
21. เครื่องใช้ที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมของชาวบ้าน.....	106
22. ของเล่นที่เป็นงานฝีมือชาวบ้านที่ครูและผู้ปกครองจัดหามาให้เด็ก.....	106
23. ของเล่นที่เป็นงานศิลปหัตถกรรมฝีมือครู.....	106
24. เด็กกำลังเก็บของเล่น.....	106
25. ท่าทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	110
26. ท่าทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	110
27. ท่าทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	110

28. ทำทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	111
29. ทำทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	111
30. ทำทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	111
31. ทำทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	111
32. ทำทางประกอบเพลงทักทายวันใหม่.....	112
33. การจัดวางพระพุทธรูป.....	114
34. เด็กกำลังนั่งล้อมวงเพื่อจุดเทียนต่อกัน.....	114
35. ครูและเด็กเดินวนเป็นวงกลมตามเข็มนาฬิกา 3 รอบพร้อมกับการกล่าวบทกลอน.....	115
36. ครูและเด็กนำเทียนมาวางรอบฐานองค์พระพุทธรูป.....	115
37. ครูเล่านิทาน เด็กเป็นผู้ขีดหุ่น.....	116
38. ครูและเด็กช่วยกันดำนา.....	118
39. ครูและเด็กร่วมกันอภิปรายเรื่อง "งอบ".....	123
40. เด็กกำลังวาดภาพเครื่องใช้ของชาวนา.....	123
41. เด็กกำลังวาดภาพเครื่องแต่งกายของชาวนา.....	123
42. เด็กกำลังกำลังวาดภาพเครื่องแต่งกายของชาวนา.....	123
43. ครูทำสัญลักษณ์ลงในแผนที่.....	124
44. ครูบันทึกข้อมูลการตอบคำถามของเด็กๆ.....	124
45. การใช้แว่นขยายสังเกตต้นข้าว.....	125
46. เด็กกำลังวาดภาพต้นข้าวจากของจริง.....	125
47. ผลงานการวาดภาพ "ต้นข้าว" ของเด็ก.....	125
48. ผลงานการวาดภาพ "ต้นข้าว" ของเด็ก.....	125
49. ผลงานการวาดภาพ "ต้นข้าว" ของเด็ก.....	125
50. ผลงานการวาดภาพ "ต้นข้าว" ของเด็ก.....	125
51. เด็กกำลังนำน้ำเข้าแปลงนา.....	126
52. เด็กกำลังเตรียมต้นกล้า.....	126
53. เด็กกำลังคัดเลือกต้นกล้าที่สมบูรณ์.....	127

54. เด็กกำลังนำต้นกล้าไปปักดำ.....	127
55. การวัดส่วนสูงของต้นข้าว.....	127
56. เด็กบันทึกความสูงของต้นข้าวด้วยภาพ.....	127
57. เด็กกำลังเตรียมเพาะเมล็ดข้าว.....	128
58. ครูสาธิตการเพาะเมล็ดข้าว.....	128
59. ครูและเด็กขณะทำกิจกรรม "Show and Tell".....	133
60. ตัวอย่างสิ่งของที่เด็กนำมาทำกิจกรรม "Show and Tell".....	133
61. มุมทำงานประดิษฐ์.....	134
62. มุมระบายสี.....	134
63. มุมปั้นดินน้ำมัน.....	134
64. เด็กกำลังร้อยลูกปัดตามจำนวนนับ.....	134
65. ผลงานการเขียนตัวเลขของเด็ก.....	134
66. ผลงานการสร้างภาพจากรูปทรงเรขาคณิต.....	134
67. เด็กกำลังฝนสีตัวอักษร.....	135
68. เด็กกำลังมองหาตัวอักษรที่ต้องการ.....	135
69. ผลงานศิลปะตัวอักษร บ-ป.....	135
70. ผลงานศิลปะตัวอักษร จ-ง.....	135
71. ผลงานภาพจากคำกลอน.....	136
72. ผลงานการประดิษฐ์วัสดุต่างๆ.....	136
73. ผลงานศิลปะจากมือ.....	136
74. เด็กกำลังวาดภาพกล้วย.....	137
75. เด็กกำลังประดิษฐ์เลียนแบบสะตอ.....	137
76. ผลงานการวาดภาพใบเฟิร์น.....	137
77. อาคารเรียน.....	137
78. สนามเด็กเล่น.....	137
79. การจัดพื้นที่สำหรับทำงานศิลปะที่สนาม.....	138
80. เครื่องเล่นทรายที่สนามทราย.....	138

81. การจัดวางผลงานเด็กที่ห้องธุรการ.....	138
82. การจัดวางผลงานเด็กตามทางเดิน.....	138
83. มุมอ่านหนังสือ.....	139
84. มุมของเล่น.....	139
85. ผลงานศิลปะของเด็กทำเป็นของใช้ในห้องเรียน.....	139
86. ผลงานศิลปะของเด็กที่ตกแต่งอยู่ในห้องเรียน.....	139
87. มุมกระจก.....	139
88. มุมศิลปะ.....	139
89. การจัดสิ่งแวดล้อมภายในห้องศิลปะ.....	140
90. ที่ตากผลงาน.....	140
91. ชั้นเก็บผลงานเด็กทุกห้อง.....	140
92. บรรยากาศภายในห้องศิลปะ.....	140
93. การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กทั้งชั้นเรียน.....	141
94. การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กเป็นกลุ่มย่อย.....	141
95. การมีปฏิสัมพันธ์กับเด็กเป็นรายบุคคล.....	141